

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 22 Ağustos/August 2020 s. 1-10.
DOI:http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut297
Mainz-Almanya/Germany

Araştırma Makalesi/ Research Article

Boyalı Kuş Romanı Bağlamında II. Dünya Savaşı Yıllarında Orta Avrupa Halk Hekimliği Örnekleri

Central European Folk Medicine Examples in The Context Of Painted Bird Novel in Years of The World War II

Öz

II. Dünya Savaşı yıllarında insanlar yalnızca düşmanla değil fakirlikle, yoklukla, bulaşıcı hastalıklarla da uğraşmak zorunda kalmışlardır. Savaş yıllarında halk, temel yaşam ihtiyaçlarından biri olan sağlık imkânlarına ulaşmakta da zorluk çekmiştir. Halk hekimliğinin gelişme nedenlerinden biri olan modern sağlık şartlarına ulaşmadaki zorluk insanları kendi içlerinde var olan halk hekimlerine yöneltmiştir. Halk arasında, birtakım hastalıkları sağıltma gücüne sahip olduğuna inanılan halk hekimleri kendilerine başvuran hastaları bazen bitkisel-hayvansal ilaçlarla bazen de dini-büyüsel yöntemlerle tedavi etmeye çalışmaktadır. *Boyalı Kuş* romanı da anı niteliğinde olup savaş yıllarında yazarın tanık olduğu, o dönemde yaşanan hastalıkları ve halk hekimlerinin tedavi yöntemlerini gerçekçi bir şekilde aktarmaktadır. Jerzy Kosinski'nin *Boyalı Kuş* adlı romanı bir çocuğun bakışıyla II. Dünya Savaşı'nı, bu savaşı yaşayan insanların zorlu hayatlarını konu almaktadır. Romanda savaşın zorlukları Orta Avrupa'nın cephe savaşına uzak köylerindeki insanlar üzerinden anlatılır. Savaşın ilk yıllarında, bir ailenin 6 yaşındaki çocuğunu Nazilerden korumak için Almanya'dan uzak, Orta Avrupa'da yer alan köylerden birinde yaşayan başka bir aileye teslim etmesiyle başlar. Ancak çocuk savaş günlerinin kargaşası içinde sürekli yer değiştirmek zorunda kalır. Zorunlu olan bu değişikliklerde çocuk her gittiği yerde genellikle köyün en yaşlı ve bilge kadınının evine sığınır. Bu kişilerden tedavi yöntemlerini ve uygulamalarını yaşayarak/yaparak öğrenir. Romanda verilen bu çocuğun başına gelenler gerçek hayatta yazarın kendi hayatıyla örtüşmektedir. Savaştan kaçan bir çocuğun gözüyle ele alınan olayların yanı sıra Orta Avrupa'da merkezden uzak köylerde şifacı kadınların olması, köyün en yaşlılarının bir hekim gibi hastalıkları iyileştirmesi, hastalık isimleri ve tedavi yöntemleri romanda sıklıkla rastlanan unsurlardır. Bu romanı, dönemi anlatan filmlerden, romanlardan, anı eserlerinden farklı kılan temel özellik, savaşın fiziksel mücadelesinden çok cephe gerisindeki halk hekimliği uygulamalarını anlatmasıdır. Bu sebeple makale kapsamında romanda geçen söz konusu veriler halk hekimliği uygulaması açısından değerlendirilmeye değerdir.

Anahtar Kelimeler: Boyalı Kuş, Jerzy Kosinski, Halk hekimliği, tedavi, savaş.

Recep DEMİR*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

* Ar. Gör
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Samsun-Türkiye.
Elmek: recepdemir@omu.edu.tr
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9537-2103

Makale Geçmişi/ Article History

Geliş Tarihi: 06.08.2019
Kabul Tarihi: 16.01.2020
E-yayın Tarihi: 15.08.2020

Abstract

During World War II, people had to deal with not only the enemy but also poverty and infectious diseases. During war, the public also had difficulty in accessing healthcare, which is one of the basic life needs. Difficulty in reaching modern health conditions, which is one of the reasons for the development of folk medicine, has directed people to the folk physicians. Among the people, folk physicians, who are believed to have the power to cure some diseases, try to treat the patients who apply to them with herbal-animal remedies and sometimes with religious-magical methods. *The Painted Bird* novel is also a memorial and realistically describes the diseases and folk physicians' treatment methods experienced by the author during the war years. Jerzy Kosinski's *The Painted Bird* is a novel that has concern World War II from the perspective of a child and the difficult lives of people who lived in this war. In the novel, the challenges of war are told on the people in the distant villages of Central Europe's battle field. It begins in the early years of the war when a family handed over a 6-year-old child to another family living in one of the villages in Central Europe, far from Germany, to protect the Nazis. However, the child is forced to constantly relocate in the turmoil of war days. In these obligatory changes, the child usually takes refuge in the house of the oldest and wise woman of the village wherever he goes. He learns treatment methods and applications from these people by living / doing. What happened to this child given in the novel coincides with the author's own life. In addition to the events dealt with by the eyes of a child who escaped from war, the existence of healer women in distant villages in central Europe, the eldest of the village to cure diseases such as a doctor, the names of diseases and treatment methods are frequently encountered in the novel. The main feature that distinguishes this novel from the films, novels and memorials of the period is that it tells the folk medicine practices behind the battle field rather than the physical struggle of the war. For this reason, the data mentioned in the novel within the scope of the article is worth evaluating in terms of folk medicine practice.

Keywords: The Painted Bird, Jerzy Kosinski, folk medicine, treatment, war.

Giriş

Halkbilimi, toplumların gelenek-göreneklerini, adetlerini, inançlarını ve oluşturdukları kültürel unsurları inceleyen bilim dalıdır. "Halkın bilimi" dir, bu nedenle halkı ilgilendiren her şey halkbiliminin inceleme sahasına girmektedir. Artun'a göre halkbilimi, "Toplumsal ve politik yapıdan ekonomik örgütlenmeye, sözlü gelenek, değerler sistemi ve inançlardan yiyecek-giyecek üretimi, mimari, süsleme sanatları vb. maddi kültür ürünlerine kadar kültürel yaşamın bütününe inceleyen bir disiplindir." (2014: 5). Tanımda yer alan "kültürel yaşamın bütünü" ifadesinin alt başlıklarından biri de halk hekimliği uygulamalarıdır.

Halk hekimliği bilgileri insanoğlunun ilk edindiği ve geçmişten günümüze artırarak çoğalttığı birikimdir. En eski çağlardan günümüze kadar hastalık insan hayatında hep var olmuştur ve insanlar hastalıklarla mücadele etmiştir. Bu mücadeleleri öncelikle hastalığa karşı çeşitli tedavi yollarının denenmesi, başarısız olanların bırakılması ve başarılı olanların kullanılarak sonraki nesillere aktarılması oluşturur. Halkın kendi deneyim ve tecrübelerine dayanan bu bilgiler yüzyıllarca kullanılagelmiştir. Geçmişten günümüze oluşturulan sözlü aktarımla nesilden nesile aktarılan tedavi yöntemleri halk hekimliği bilgisini oluşturmaktadır. Günümüzde hak tababeti veya halk hekimliği olarak adlandırılan bu uygulamalarda çeşitli bitkilerden, hayvanlardan, dini ve büyüsel araçlardan yararlanılmıştır.

Pertev Naili Boratav, halk hekimliğini "halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama

ve sağaltma amacıyla başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümü” (2015: 139) olarak tanımlamaktadır.

Çobanoğlu, halk hekimliği ve halk eczacılığı terimlerini halkın; hastalıkların nedenleri, belirtileri, süreleri konusundaki görüşleri ve inanışlarıyla; hastalıkları iyileştirmek için kullandıkları geleneksel-yöresel ilaçların, büyüsel-geleneksel işlemlerin, uygulamaların tümünü adlandırmada kullanmıştır (Akt: Artun, 2014: 241).

“Halk hekimliği, toplumların mitik dönemden başlayarak günümüze kadarki süreçte maddi ve manevi rahatsızlıklara karşı geliştirdikleri çözümler bütünüdür” (Sever, 2015: 182). Sever’in tanımından hareketle hastalıkların yalnızca maddi olarak değil kendisini manevi olarak da hissettirdiği çıkarımı yapılabilir. Maddi rahatsızlıklara karşı günümüzde modern tıp oldukça ilerleme kaydetmişken Boratav’ın hastalık olarak saydığı nazar, insanlardan gelen kötü etkiler ve cin, peri gibi tabiat dışı varlıkların sebep olabilecekleri sakatlıkları (2015: 140) manevi rahatsızlıkları modern tıp göz ardı etmektedir.

Yaylagül, tanımında “modern tıbbın hizmetlerine ulaşılmayan yerlerde” halk hekimliğinin etkili olduğunu vurgulamıştır: “Halk hekimliği insanlık tarihinin başlangıcından beri ağrıyı gidermek ve sağlığı iyileştirmek için uğraşmaktadır. Modern tıbbın hizmetlerine ulaşılamayan yerlerde özellikle kırsal yaşam alanlarında halk hekimleri devreye girer. Gelenek, deneyim ve çevre koşullarına bağlı olarak gelişen halk hekimliği vücuttaki ahenk ve dengeyi kurma yoluyla fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkları gidermeye ve azaltmaya çalışır.” (2014: 48).

Halk hekimliği yüzyıllar boyunca dünyanın her yerinde hekime ulaşmanın zor olduğu coğrafyalarda gelişen uygulamalardır. Artun’a göre, günümüzde modern tıp ile halk tıbbı bir etkileşim içindedir ve hastalıkların nedenleri üzerinde çalışmalarını yoğunlaştıran modern tıp, hastalıkların tedavisinde halk tıbbından yararlanarak, tedavilerde ilerleme kaydetmiştir. Ancak halk nazar, cin çarpması gibi konularda modern tıba güvenmemektedir (2014: 249).

1. Boyalı Kuş Romanı

Güzel ve Torun’a göre, folklor kavramının gövdesini sözlü veya yazılı olması fark etmeksizin “kültür” kavramı oluşturmaktadır (2014: 61). Her millet, tarihinden kaynağını alan, nesiller boyu aktarılan ve günümüzde dahi üretilen bir kültüre sahiptir. Bu kültür ortamı içerisinde doğup büyüyen, kültürel etkiler tarafından şekillendirilen, toplumun yetiştirdiği sanatçı, edebi eserlerinde halk kültürü öğelerine yer vermektedir. Çalışmada üzerinde durulan Polonyalı yazar Jerzy Kosinski’nin *Boyalı Kuş* romanı da halk hekimliği hakkında içerdiği bilgiler nedeniyle halk kültürü unsurlarını bolca barındıran bir eserdir. Kitap ilk olarak 1965 yılında yayımlanmıştır. Türkiye’de ise ilk kez 1968 yılında E Yayınları’ndan Aydın Emeç’in çevirisi ile basılmıştır. Bir çocuğun bakış açısıyla anlatılan roman toplam 239 sayfa ve 20 bölümden oluşur. Roman 1939-1943 yılları arasındaki zaman aralığını konu almaktadır. Romana konu teşkil eden olaylar II. Dünya Savaşı yıllarında Orta Avrupa’da Alman işgaline uğrayan dağ köylerinde geçer.

II. Dünya Savaşı yıllarında toplum tarafından Yahudi veya Çingene olarak görüldüğünden dışlanan 6 yaşındaki bir çocuğun hayat öyküsü anlatılmaktadır. Romanda Nazilerden, Almanya’nın faşist yönetiminden kaçmak zorunda olan

kahramanın, Orta Avrupa'nın dağ köylerinde sürekli yer değiştirmesi ve yeni kişilerle tanışıp onlardan edindiği tecrübeler ele alınır. Bu kaçış 1943 yılına kadar devam eder. 1943 yılında Kızılordu birlikleri çocuğun kaldığı köye gelerek onu sahiplenir, çocuğu kimsesizler yurduna verirler. Ailesinin çocuklarını bulmasıyla roman son bulur.

Adı geçen eserin girişinde yer alan yazarın biyografisinden hareketle eserin baştan sona kurmaca bir eser olmadığını, yazarın kendi hayatından yola çıkarak otobiyografik bir roman kurguladığını anlıyoruz. Yazarın biyografisinde yer alan şu kısımlar, romandaki çocuğun hayatıyla birebir uymaktadır: "Jerzy Kosinski, 6 yaşında II. Dünya Savaşı nedeniyle evden ayrılmak zorunda kaldı. Nazi işgalindeki Doğu Avrupa'da çeşitli köylerde ırgatlık, hayvan bakıcılığı, çiftçilik yaptı. Savaş sonunda anne ve babasıyla yine bir araya gelen Kosinski, sakat çocukların gittiği bir okula yerleştirildi" (Kosinski, 2011: 7).

Yazarın II. Dünya Savaşı gerçeklerinden yola çıkarak Alman işgalindeki Orta Avrupa'da yaşadığı köylerde bir folklorist gibi halk inançlarını, halkın tedavi yöntemlerini ele alması söz konusu romanı halkbilimi açısından incelenebilir kılmıştır. Örneğin, yoğrulmuş hamurun ekşimemesi için öncelikle kişinin başındaki uğursuzluğun atılması gerektiğine inanılır. Bunun için hayvan pislikleri ateşe atılır, duman çıkarken de sihirli sözcükler söylenir (2011: 16). Diş saymanın uğursuzluğuna inanılır, her sayılan dişin ömürden bir yıl götürdüğü inancı vardır (2011: 16). Ağacın hastalıkları ve ölümü üzerine çektiği düşünülür. Eğer bir düşmana zarar vermek isteniyorsa bir ağaca gidilir, düşmanın yüzü göz önüne getirilerek ağaca vurulur. Böylece düşmanın zarar görmesi sağlanır (2011: 40). Yılın ilk leyleğini görenin uğurlu olacağı düşünülür. Günahkâr kişilerin yaşadığı evin çatısına leyleğin gelmeyeceğine inanılır (2011: 51). Romanda köylülerin kuş davranışlarından da anlam çıkardığı bilgisine yer verilmiştir: "Gökyüzünün kana boyandığı gurub zamanı çeşit çeşit kuşun uçtuğu görülürse kötü ruhların bunlara binip lanetli ruhları kovaladıkları anlaşılmalıydı. Bir tarlada karga, kuzgun ve ala kargaların toplandığı görülürse şeytanın desteklediği bu toplantı diğer kuşlara duydukları nefreti perçinlemek amacıyla yapılıyor demektir. Ak kanatlı kuzgunların görünüşü kasırganın ilkbaharda olacağını, yere sürtünürcesine uçan yaban kazları ise yağmurlu bir yaz ve kötü ürün habercisiydi" (2011: 53).

Romanda, II. Dünya Savaşı'nın zorlu yıllarında köylülerin mücadele ettiği birçok hastalık ismi geçer. Boğaz, kulak, mide ağrısı, yüksek ateş, ur, kangrenli bacak gibi hastalıkların tedavisi ve bu hastalıklarla mücadelede yardımcı olan hekim görevini üstlenen kadınların, bilgelerin olması da romandaki halk hekimliğine dair unsurları oluşturur. Bu bilgiler de romanın halkbilimi açısından incelenmesini gerekli kılar.

2. Boyalı Kuş Romanında Halk Hekimliği İzleri

2.1. Şifacı kadınlar

Fiziksel ve ruhsal hastalıklar bazen şifacıların hazırladıkları ilaçlarla, bazen de dua ve büyü ile giderilmeye çalışılmıştır. Şifacılar herkes tarafından bilinen ve saygı duyulan yaşlı kadınlardır. Burada dikkat çekici olan unsur iyileştirme gücünün bir kadında bulunmasıdır. Bayat'a göre "Kadın ilk hekimdir, ilkel toplumlarda çocuğunu tedavi eden, yaşlılara bakan, kocasını iyileştiren yine kadındır ve bu kadın şaman olsa da olmasa da ilk tabip, ilk iyileştiricidir" (2015: 110). Bu kişiler hekim görevini üstlenerek hastalıkları teşhis eder, gelenekten edindiği bilgi ve uygulamalarla hastalığın tedavisine yönelik ilaçlar uygular (Sever, 2015: 182).

Şifacı kadınlar ruhlarla da iletişim kurabildiklerinden günümüz hekimlerinden farklılık gösterirler. Bu sebeple şifacı kadınlar şaman özelliği de gösterirler. Şamanizm inancına göre her şeyin bir ruhu vardır. Çeşitli sebeplerle bu ruhlar insanlara zarar verebilirler. Bu zararları önlemeye ise “şaman tedavi sistemi” denir (Bayat, 2015: 103). Şamanizm’de görülen kötü ruhların insanları hasta ettiği inancı dünyanın birçok yerinde büyüsel tedavi gerektiren hastalıkların ortaya çıkış nedeni olarak görülmektedir. Modern tıbbın hastalık olarak kabul etmediği bu gibi durumlar Bayat’ın ifadesiyle “ilk hekim” olan kadın şifacılar tarafından tedavi edilmektedir.

Akın ise bu bilge kadınları yeteneklerine göre üç grupta inceler. Birinci grup organik maddelerin etkilerini kullanarak bitkilerden, hayvanlardan ve insanların vücut parçalarından yararlanır. İkinci grup, düşüncelerin, kelimelerin, işaret ve mimiklerin gücünden yararlanır. Üçüncü grup ise geleceği önceden görebilme yeteneğinden yararlanır (2009: 120-121).

Şifacı kadınların veya benzer bir yaklaşımla kadın şamanların, hastalıkların teşhisi ve tedavisinde ruhlarla iletişim halinde olmaları, özel tedavi pratikleri, alternatif uygulamaları gibi birçok özelliği romanda hekimlik yapan kadınların (Olga ve Marta) özellikleriyle örtüşür.

Romanın ana karakteri olan 6 yaşındaki çocuk, savaş günlerinin kargaşasında Orta Avrupa’nın çeşitli köylerinde sürekli yer değiştirmek zorunda kalır. Ancak gittiği her köyde Çingene ve Yahudi muamelesi yapıldığından dışlanır, kimse evine almak istemez. Sadece o köyün yaşlı, bilge, hastalıkları iyileştiren kişisi çocuğu evine kabul eder. Bu kişi genellikle kadındır.

İlk gittiği köyde Marta isminde yaşlı bir kadın çocuğa sahip çıkar. Bu kadın ölümü evden uzaklaştırmak için sihirli cümleler okuyan, hayvan pisliklerini yakarak kötü ruhları evden kovmaya çalışan, ağrıların tedavisini yapan yaşlı bir kadındır (2011: 11-17).

Marta ölünce çocuğu başka bir köyden “Bilgiç Olga” isminde yaşlı bir kadın sahiplenir. Bilgiç Olga hastalıkları iyileştirdiğinden köyde saygı gören bir kişidir. Herkes saygı duyduğu için çocuğu sahiplenmesine kimse bir şey demez. Kangrenli bacağı iyileştiren, doğum yaptırabilen, kulak ağrılarını gideren, kan çıbanları, ur, her çeşit şişliği yarmayı, çürük dişleri çekmeyi bilen birisidir. (2011: 25).

Romanda halk hekimliğini üstlenen bu kadınlardan Olga, yalnızca halk hekimliği bilgilerini değil bunun yanı sıra halk veterinerliği konusuna da hâkimdir. Nitekim söz konusu hâkimiyeti çocuğun Olga hakkındaki şu sözlerinde görmekteyiz:

“Olga, köyde büyük bir saygı görürdü. Çoğu zaman, pazarda satılacak hayvanlara büyü yapılmaması için gelip gözlerini yıkamasını istenirdi. Kaçan domuzu yakalamak için köylülere üç kez yere tükürmeyi, boğa ile çiftleştirilmeye götürülen ineğe verilmek üzere bazı otlardan yapılmış merhemi öğretirdi. Olga’ya sormadan kimse ne at alırdı ne inek. Hayvanın üstüne biraz su döker, silkinişinden değerini bulurdu. Hayvanın fiyatı onun kararına göre biçilirdi.” (2011: 29).

2.2. Nazar ve Tedavisi

Kötü bakış olarak bilinen nazar, geçmişte çok eskilere dayanan bir inanıştır. Birçok toplumda kötü bakışın uğursuzluk getirebileceği, kişiye ya da nesneye zarar

verebileceği inancı vardır. Bununla birlikte gelebilecek herhangi bir zarara karşı önlem olarak çeşitli nesnelere kullanıldığı da bilinmektedir. Westermack'ın *Nazar Değmesi İnanıcı* adlı çalışmasında, Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalıların uğursuz gözlerden gelen fenalığı ortadan kaldırmak için el şeklinde muskalar kullandığı belirtilmiştir (1961: 10).

Nazar insanlara ve diğer varlıklara büyük zararlar verebilmektedir. Büyü gibi kasıtlı olarak zarar verme amacı olmasa da nazar yoluyla da zarar gelebilmektedir. Bu konuda Dundes'in büyü ile nazar arasındaki ayrımı yaptığı açıklamasına yer verilebilir. Dundes'e göre nazar farkında olmadan, herhangi bir kasıt olmadan karşıdaki obje ve nesneye zarar verme durumudur. Büyü ise tam tersi bilinçli yapılan bir eylemdir. Ancak nazarda da büyüde de verilen zarar ölüme kadar gidebilmektedir (1992: 259-260).

Romanda nazarı değdiği inanılan kişi romanın ana kahramanı olan çocuktur. Çocuğun bakışlarının zararlı olduğu şu şekilde ifade edilmiştir:

"Çingene ya da büyücü gözü diye adlandırılan bu gözler, sakatlık, veba ve ölüm taşıyıcısıydı. Bu yüzden kendisinin de çiftlik hayvanlarının da yüzlerine bakmamı yasaklamıştı" (2011: 16). Bir başka bölümde çocuğun bakışları ifrite benzetilmiştir: "Yere düşen saç tellerini toplamam yasaklanmıştı. Bir ifritin gözü önünde yere tek bir tel saç düşse, hemen ardından korkunç boğaz ağrılarının geleceğini bilmeyen yoktu." (2011: 17).

Nazarın verebileceği zararların ölüme kadar gidebileceği ve kimlerin nazarının zararlı olduğu romanda da geçmektedir:

"İblis'in varlığının şaşmaz belirtisi, açık renkli parlak gözlerin içine, hiç kırılmadan bakabilen büyümlü gözlerdi. Olga'ya göre istemesem de gözlerine baktığım kişilerin başına kötü ruhları topluyordum. Yaptığım büyüleri bozmak da benim elimdeydi. Sapasağlam bir çocuğa bir kez bakmam yeterdi, hemen hastalanabilirdi. Genç bir dana anlaşılmayan bir hastalıktan ölebilir, hasat sırasında toplanan ekinler hemen çürüyebilirdi." (2011: 27).

Köylüler zarar göreceklere inandıkları çocuğun bakışlarına maruz kaldıklarında bu kötü etkiden korunmak için kendilerine göre bir yol geliştirmişlerdir: "İçlerinden birinin gözüne bakıyordum arada, baktığım hemen başını çevirip üç kez yere tükürüyordu." (2011: 25).

2.3. Ağrı ve Tedavisi

"Vücutun herhangi bir yerinde hissedilen şiddetli acı" (2011: 51) anlamına gelen ağrı, vücutta meydana gelen bir bozukluk neticesinde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ağrı çeşitli hastalıkların habercisi olarak görülmektedir. Kişinin olağan hayat akışını oldukça sekteye uğratan ağrı, günümüzde ağrı kesicilerle oldukça kolay tedavi edilse de ağrı kesicileri elde etmenin imkansız olduğu dönemlerde insanları alternatif tıp yöntemlerine yönlendirmiştir.

Romanda karakterlerden birinin ağrısı olduğunda ağrısının geçmesi için şu uygulama yapılmaktadır:

"Ağrılar yeniden geldiğinde bir parça çiğ et alıp ince ince kesip bir toprak testinin dibine koyuyordu. Güneş batmak üzereyken çektiği kuyu suyunu da üstüne döktükten sonra testiyi kulübenin bir köşesine gömüyordu. Et çürüyene kadar birkaç gün içinde ağrılardan kurtulduğunu söylüyordu." (2011: 16).

Acıpayamı'nın "ırvasalama" olarak tanımladığı bu yöntem hastanın vücudu dışında uygulanır ve bu yöntemde hastanın psikolojik açıdan etki altına alınarak vücudundaki rahatsızlıktan kurtulması hedeflenmektedir (1969: 1-9). Ağrısı bulunan hasta etin çürümesi ile ağrının iyileşmesini özdeşleştirdiğinden ve ağrının son bulacağı zamanı yakın gördüğünden psikolojik olarak kendisini iyi hissetmekte, bu durum da ağrının etkilerini azaltmaktadır. Moral açısından rahatlayan ve iyi hisseden hastanın tedavisinin de daha hızlı gerçekleştirileceği çıkarımı yapılabilir.

2.4. Kangren ve Tedavisi

Kangren "vücudun herhangi bir yerindeki dokunun oraya kan gelmemesi sonucu ölmesi" dir (2011: 1297). İşlevini tamamen kaybetmiş bir uzvu tedavi ederek kangrenin etkilerini ortadan kaldırmak mümkün değildir ancak vücuda yayılmasının engellenmesi gerekmektedir. Bu noktada halk hekimliği ve veterinerlik uygulamaları incelenen romanda şu şekilde geçmektedir.

Gittiği köyde bacağı kangren olmuş bir hastanın tedavisini kahraman şu şekilde nakletmektedir: "Olga, ateşte kızdırdığı bir ütiyü bacağına bastırıp yarayı dağlıyordu. Yarayı dağladıktan sonra bacağı yeni toplanmış küf ve örümcek ağıyla karıştırılmış ekmeğe içiyle sarıyordu." (2011: 26) Kangrenin vücudun tamamına yayılmasını önlemek için önce ayağı dağlayan Olga ardından o bölgeye sürdüğü karışımla tedavinin etkisinin artmasını ve daha hızlı iyileşmesini amaçlamaktadır.

Kangren tedavisinde kullanılan dağlama yöntemi, yaralı veya işlevini tamamen kaybetmiş uzvun vücudun diğer kısımlarına zarar vermesini önlemek amacıyla kızgın, metal bir cisimle bu yaranın yakılmasına dayanmaktadır. Durmuş'a göre dağlama olarak bilinen bu yöntem, insanın bedeninde ortaya çıkmış bir takım hastalıkların, özellikle yara ve şişliklerin tedavisinde söz konusu olmaktadır. Bedenin baştan ayağa kadar birçok yerine dağlama yapılmaktadır. İnsanların yanı sıra hayvanlara ve bitkilere de yapıldığı bilinmektedir (2012: 120).

3.5. Kulak Ağrısı ve Tedavisi

Romanda kulağı ağrıyan bir hastanın Olga'ya başvurması ve ona uygulanan tedavi şöyle anlatılmaktadır:

"Olga hemen onun kulağını kimyon yağıyla yıkadı, sonra erimiş balmumuna batırılmış huni biçiminde tiftik fitilini bu kulağa sokar ve yıkadı. Daha sonra yanan fitilin "talas" adını verdiği kalıntılarını temizlemek için kulağın içine üflerdi. Fitilin yaktığı yerlere de soğan suyu, teke ya da tavşan safrasını votkaya karıştırarak hazırladığı merhemi sürerdi." (2011: 26).

İyileştirici etkisi olduğuna inanılan birçok bitkisel ve hayvansal kaynaklı nesnenin kullanıldığı bu tedavide halk hekimi olan Olga bir farmakolog gibi merhem hazırlayarak bir doktor gibi bunu hastanın kulağına uygulamıştır.

3.6. Ateş ve Tedavisi

"Genellikle hastalık etkisiyle artan vücut sıcaklığı, kızdırma" (2011: 181) olarak tanımlanan ateş, insanın sağlık durumunun kötü olduğunu gösteren oldukça tehlikeli bir göstergedir. Tek başına yüksek ateş bir hastalık olmamakla birlikte bir hastalığın var olduğunu ve vücudun o hastalıkla mücadele ettiğini gösterir.

Romanda ateşi olan kişilerin ateşini düşürmek ve onları iyileştirmek için iki farklı tedavi uygulandığı görülmüştür. Bunlardan ilki ateş ve toprağın iyileştirici gücünün

kullanılmasıyla şu şekilde uygulanmıştır: “Olga kazdığı çukuru toprakla doldurdu beni girtlağıma kadar gömdü. Başımın çevresinde üç ayrı ateş yaktı. Soğuk şerbetler getirip ağzıma döktü. Birkaç gün sonra kendime geldim. Toprak hastalığın tohumlarını yok etmişti.” (2011: 31-33).

Madenî bir ilaç, merhem olarak görülen toprağın esas alındığı; ateş ve suyun da yardımcı faktör olarak kullanıldığı bu tedavi sürecinin sonunda çocuk sağlığına kavuşmuştur. Anadolu’daki halk hekimliği uygulamalarında da toprağın kullanıldığı belirten Recep Tek’e göre, “Toprakta yararlanılarak yapılan sağaltma işlemlerinde dinî ve gerçekçi uygulamaların yanı sıra temas ve taklit büyüünden yararlanılmakta, hastalığın cansız bir varlık olarak toprağa devredilmesi ya da şifa verici büyüsel gücün toprak aracılığıyla insana göçürülmesi pratiği görülmektedir.” (2018: 201).

2.7. Mide Ağrısı ve Tedavisi

Mide ağrısıyla karşılaşan birinin midesini rahatlatmak için onu kusturmak en bilindik uygulamalardan biridir. Romanda da bu durumla karşılaşan halk hekimi, hastayı kusturmak amacıyla ona iğreneceği şeyler yedirip içirmektedir. “Bitleri ve tahtakurularını bir düzine kadar bulup onları ezer, bir hamura karıştırırdı. Birkaç damla at sidiği, bir ölçü gübre suyu, bir tutam kedi pisliği ve ölü bir örümceği de katar mide ağrılarına iyi gelen eşsiz bir karışım elde ederdi. Karışım içildikten sonra bir kişi kusuyorsa hastalığın gövdeden kovulup uzaklaştığı anlamına gelirdi. Kusmadan sonra kişiye rahatlaması için balla ılık su verilirdi.” (2011: 74).

Yukarıdaki yöntem hastayı kusturmada yetersiz kalırsa şu yöntem de uygulanabilirdi: “At kemiklerini ezer un ufak eder, bir ölçü tahtakurusu ve canlı karınca katar, hayvancıklar birbirine girerken karışımı bir parmak gaz yağı ve tavuk yumurtasıyla birleştirirdi.” (s2011: 75).

2.8. Ur ve Tedavisi

Ur diğer adıyla tümör vücudun belli bir yerinde kendiliğinden çıkan, iyi veya kötü huylu olmasına bağlı hacmini artırarak vücutta görevini yerine getiren organların işleyişini tehdit eden bir hastalıktır.

Romanda vücudunun bir yerinde ur bulunan hastalar için şu şekilde bir büyüsel tedavi uygulanmaktadır:

“Ölünün ailesi büyük odada toplandı. Bu arada köyün en yaşlı kadınlarından biri ölünün sol kolunu sıvamış, sonra bu kolu siyah bir karışıma bulamıştı. Boynunda ur çıkan ne kadar erkek ve kadın varsa yaşlı kadın onları ölünün yanına getiriyor, urun üstüne birtakım işaretler yaptıktan sonra ölünün parmağını yedi kez ura dokunduruyordu. Korkudan sapsarı kesilen hasta, yaşlı kadınla birlikte şu sözleri tekrarlıyordu: “Defol git hastalıklı! Bu el seni de kendisiyle birlikte götürsün.” (2011: 94).

Halk hekimliği uygulamalarında büyüsel kaynaklı tedavinin yoğun bir şekilde uygulandığı bu işlemde, “yedi” sayı motifinin evrensel bir değer olduğu da anlaşılmaktadır. Ölü elinin urun üstüne yedi kez dokundurulması ve her defasında hastanın belli bir sözü tekrarlaması bu büyüsel tedavideki psikolojik yönü oluşturmaktadır. Hasta, ölü ile birlikte vücudundaki urun da yok olacağına inanmaktadır.

Sonuç

Kosinski'nin *Boyalı Kuş* romanı, bir çocuğun (kendi) hayat hikâyesinin içerisinde 20. yüzyıl Orta Avrupa'sında II. Dünya Savaşı sırasında tanık olunan halk hekimliği verilerini ayrıntılı olarak sunmaktadır. Romanda halk hekimliği uygulamaları, roman kurgusunun temel unsuru olmamakla birlikte yazar tanık olduğu bu uygulamaları romandaki çocuğun gözünden Olga ve Marta karakterlerine yaptırtmaktadır. Romanın ana karakteri olan çocuğun, Olga'nın hekimliği hakkında: "Bütün hastalıkların ilacını bilirdi. Köylüler dertlerini ona anlatırlar, Olga da her zaman onları kurtarırdı" (2011: 26) şeklindeki ifadeleri, halk hekiminin alanında uzman ve çevresindekilerin güvenini kazanmış bir birey olduğunu kanıtlamaktadır.

Romanda Olga ve Marta karakterlerine öncelikle "kadın halk hekimi" olmaları yönüyle değinilmiştir. Türk halk inançlarında "nazar" olarak bilinen göz değmesinin de adı geçen eserde yer alması bu inancın Orta Avrupa coğrafyasında da görüldüğünün kanıtıdır. Ayrıca nazardan korunmak için uyguladıkları yöntem de yer verilmiştir. Nazarın dışında eserde somut olarak görülen ağrı, kulak ağrısı, mide ağrısı, kangren, yüksek ateş, ur gibi rahatsızlıklar ve hastalıklar ile bunların tedavilerine yer verilmiştir.

Romanın genel kurgusu içerisinde bazı halk hekimliği uygulamalarının ayrıntılı olarak anlatılması, modern tıp ve eczacılık bilimleri için de yararlı olabilecektir. Tedavilerin uygulanmasında kullanılan bitkisel ve hayvansal kaynaklı ilaçların etken maddelerinin incelenmesi halinde, yüzyıllar boyunca artarak gelen tecrübe ve birikimle oluşan bu bilgiler modern tıbbın gelişimine de katkı sağlayacaktır.

Romanda, yazarın gözünden savaş yıllarında yaşanan yoksulluk, cephe gerisi şartları vb. anlatıldığından eser aynı zamanda tarihi bir romandır. Kosinski eserini oluştururken folklor araştırmacısı hüviyetinde, tanık olduğu olayları, verileri aktarmıştır. Roman bütün bu bilgiler bakımından halkbilimi ve halk hekimliği açısından önemli veriler içermektedir.

Bu çalışma romanın içerdiği halk hekimliği uygulamaları açısından değerlendirilmiştir ancak Orta Avrupa köylerinde karşılaşılan bu tedavi yöntemleri mukayeseli olarak çalışılmamıştır. Konuya ilgi duyan araştırmacıların eserde yer alan tedavileri farklı ülkelerde kullanılan halk hekimliği uygulamalarıyla karşılaştırarak yapacakları çalışmalar da alana katkı sağlayacaklardır.

Kaynaklar

- Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara: Dost Yayınları.
- Artun, E. (2014). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Bayat, F. (2015). *Türk Kültüründe Kadın Şaman*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Boratav, P. N. (1984). *Türk Halkbilimi II/ 100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Dundes, A. (1992). "Wet and Dry, the Evil Eye: An Essay in Indo-European and Semitic Worldview". *The Evil Eye*. Londra: A Case Book. (257-313).
- Durmuş, İ. (2012). Türk Kültür Çevresinde Dağlama Geleneği. *Milli Folklor*. 24/95, 114-121.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2014). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kosinski, J. (2011). *Boyalı Kuş*. İstanbul: E Yayınları.
- Sever, M. (2015). Halk Tıbbı, Halk Hekimliği. *Akademik Bakış*. 9/17, 181-191.
- Tek, R. (2018). Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak. *SEFAD*. 39, 189-204.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Westermack, E. (1961). *Nazar Değmesi İnancı*. Ankara: Yeni Matbaa.
- Yaylagül, Ö. (2014). Anadolu'da Yaşayan Halk Hekimliği Uygulamalarının Eski ve Orta Türkçe Tıp Metinlerindeki Temelleri. *Milli Folklor*. 26/103, 48-58.

